

Alojz Jembrih u članku *Josip Voltić i njegovo djelo (Uz 200. obljetnicu njegova Ričoslovnika 1803.)* (89.-107.) predstavlja tog jezikoslovca i književnika iz Istre, koji je živio i djelovao u Beču. Autor najprije ukratko opisuje njegov život i djela, a zatim detaljnije analizira Voltićevo djelo *Lettere Viennesi* (Bečka pisma, Beč, 1789.). U njima Voltić iznosi svoja prosvjetiteljska uvjerenja i kritizira bečku birokraciju jozefinističkog razdoblja. U posljednjem dijelu članka autor upoznaje nas s Voltićem kao leksikografom te ujedno i prikazuje njegovo najpoznatije djelo – rječnik Ričoslovník.

Zoran Velagić autor je članka *Primjeri međuodnosa hrvatskih autora 18. stoljeća* (108.-110.), u kojemu upozorava na nekoliko aspekata međuodnosa hrvatskih autora koji su djelovali u 18. stoljeću, a svoje djelovanje uglavnom usmjeravali prema objavljivanju vjerskih djela na narodnom jeziku. Navodi nekoliko primjera iz hrvatske književnosti 18. stoljeća kojima dokazuje da su se autori, bez obzira na pripadnost različitim crkvenim redovima, poznavali i podupirali. Autor ističe tri aspekta njihovih međuodnosa: odnos autor-cenzor, korištenje djela prethodnika u referentne svrhe, te izrazi zahvalnosti i prijateljstva upućeni kolegama u posvetama.

U posljednjem radu, *Priče ispod Medvednice i Ivančice* (111.-114.), Mario Harapin donosi teme i suradnike istoimene radioemisije koje su emitirane od 23. listopada 2002. do 28. siječnja 2004. Emisija je jedna od rijetkih na Prvom programu Hrvatskog radija koja se emitira u kontinuitetu od 17. studenoga 1998. U njoj se obrađuje razni spektar tema, od prikaza narodnih običaja, aktualnih događaja na lokalnoj razini, povijesti toga kraja do promocija knjiga.

Maja Katušić

*Cahiers de civilisation médiévale, X<sup>e</sup>-XII<sup>e</sup> siècles [Zbornik srednjovjekovne civilizacije, X.-XII. st.]*, 46<sup>e</sup> année, Centre d'études supérieures de civilisation médiévale, Poitiers, 2003., br. 181-184, 419 str. i 184b: CD-Rom *Tables* [Tabele]1983.-2002.

U ovom godištu *Zbornika* objavljeno je jedanaest članaka, dva eseja, 41 prikaz i jedna kronika. Na dopunskom CD-ROM-u (184b) nalaze se sažeci svih radova objavljenih od 1983. do 2002. godine, ukupno 353 rada, te bibliografija 817 prikaza objavljenih u istom razdoblju.

*Modele clunisien de la justice divine et mode de la rationalité* [Clunyjevski model božanske pravde i modalitet racionalnosti] (3.-21.), rad je Thierryja Lesieura. Na temelju analize tekstova Odonu iz Clunya, posebice njegovih propovijedi *Collationes* i djela *Vita Geraldi*, razmatran je proces uspostave (od X. stoljeća) kršćanske pravde u svjetovnom društvu. Budući clunyjevski opat razjašnjava ulogu dvaju uzbuđenja (*affectus*), to jest ljubavi (*amor*) i straha (*timor*), pri individualnom razlučivanju dobra i zla. Dok su klasični filozofi i prvi kršćanski teolozi razmatrali prvenstveno koncept racionalnosti kao umnu i duhovnu manifestaciju ljudskoga roda, lišenu emocija, u X. se stoljeću samostanski svijet želi približiti svjetovnom društvu, čak i neukom. Stoga je bilo potrebno unositi i tjelesnu dimenziju rasuđivanja u modelu racionalizacije. Odon polazi od stajališta da su bol, sram i poniznost djelo božanske pravednosti, jer svatko tko čini zlo tjelesno osjeća te manifestacije nelagodnosti. Strah od Boga (jedna od manifestacija straha – *timor*) jest nužan osjećaj koji pokreće ljude da teže i žele (*amor*) postati boljima. Više nisu razdvojeni duša – kao dosad jedina mjerodavna prosuditeljica dobra i zla – i tijelo, nego su tjelesne manifestacije – u putenom smislu te preko pokreta i u glazbi, koja je u srednjovjekovnom konceptu bila smatrana jednom od manifestacija pokreta – način poniranja, na racionalan način, u Božju providnost, pa su time i dio manifestacije Njegova plana za čovječanstvo. Ujedinjujući dosad razdvojene osobine ljudskog roda, reformatorski su učenjaci htjeli utemeljiti novi model racionalnosti kojim se Božja pravednost može približiti i razjasniti i neuku čovjeku.

U radu *La Bible du roi: le Deutéronome et Josué dans les Bibles moralisées et les vitraux de la Sainte-Chapelle* [Kraljevska Biblija: Ponovljeni zakon i Jošua u moralizatorskim Biblijama i vitrajima Sainte-Chapelle] (23.-51.) Gabriella Lini tvrdi kako su moralizatorske Biblije iz prve trećine XIII. stoljeća utjecale na kreiranje ilustracija na vitrajima u pariškoj Sainte-Chapelle. Autorica donosi detaljnu analizu većine od četrdeset i četiri njezina panoa, tj. slika od kojih su dvije trećine inspirirane ciklusima Ponovljenog zakona i Jošue. Stoga je tekst sastavljen od brojnih malih poglavlja, od kojih je svaki posvećen jednoj ilustraciji. Autor prilaže i fotografije sva 34 vitraja. Naslovi odjeljaka jesu: Ciklus Ponovljenog zakona u jednosveščanim moralizatorskim Biblijama, Ciklus Ponovljenog zakona u trosveščanim moralizatorskim Biblijama, Ciklus Jošue u moralizatorskim Biblijama, Vitraji Sainte-Chapelle: prozor L; Ilustracije iz knjige Ponovljenog zakona. Epizode: Mojsije čita Zakon narodu (Dt 1), Propisi Dekaloga (Dt 5), Druge ploče Zakona (Dt 5 i Dt 10), Mojsije imenuje Jošuu vođom izraelskog naroda (Dt 31), Mojsije odlučuje da se knjiga Zakona stavi u kovčeg (Dt 31), L140 i L141; Ilustracije knjige o Jošui. Epizode: Gospodin naređuje Jošui da prijeđe Jordan sa svojim narodom (Jš 1), Dvije uhode u Jerihonu (Jš 2), Izraelski narod prelazi Jordan (Jš 3), Izraelci podižu od dvanaest kamenova svetište u znak zahvalnosti Bogu (Jš 4), Obrezanje naroda (Jš 5), Skidanje egipatske sramote (Jš 5), Proslava Pashe (Jš 5), Anđeo Gospodnji ukazuje se Jošui (Jos 5), Zauzeće Jerihona (Jš 6), Masakr stanovnika Jerihona (Jš 6) (?), Jošua ubija jerihonskog kralja (?), Izraelci poštedeju Rahabu i njezinu obitelj (Jš 6), Izraelci žrtvuju jerihonski plijen Gospodinu (Jš 6), Zločin i kažnjavanje Ahana (Jš 7), Vješanje kralja Aja (Jš 8), Lukavost Gabaonaca (Jš 9), Pet kraljeva Amorejaca opsjeda grad Gabaon (Jš 10), Progon petorice amorejskih kraljeva (Jš 10), Kraljevi su dovedeni pred Jošuu (?), Tabernakul se podiže u Šilu (Jš 18), Jošuina oporuka (Jš 24) te Veleposlantstva i razgovori. Cilj je ilustracija prikazati političku sliku kralja Luja IX. (prikazanog kao Jošua) kao ratničkoga kralja, obdarenog svećeničkim moćima i uzvišenog zbog velikodušnosti i vjere.

*Des souris et des hommes: pérégrination d'un motif narratif et d'un exemplum d'Islam en chrétienté. À propos de la fable de «L'Ermité» de Marie de France et du fabliau de la Sorisete des Estopes* [O miševima i ljudima: putovanje narativnog motiva i islamskog *exempluma* u kršćanstvu. U svezi s basnom "Pustinjak" Marie de France i fabliao *Mišica iz kudjelje*] (53.-69.), prilog je Jacquesa Merceronu. Motiv miša kao simbola znatizelje je poznat medievistima i folkloristima, te autor predlaže prepoznavanje narativnoga korijena basne broj 53 iz korpusa basni Marie de France o Pustinjaku, koji je vremenski smješten oko 1167.-1189. godine. Brojni tragovi navode na zaključak da je Marie inspirirana arapskim i perzijskim sufijskim pripovijetkama, napisanim jedno i pol stoljeće prije, u kojima miš također igra ulogu razotkrivanja znatizelje. Nakon toga autor stavlja težište na promjene koje je unijela Marie. Naime, dok je u sufijskim pripovijetkama miš služio kao dokaz nesavršenosti glavnog lika priče, koji će doći do prosvjetljenja tek pedeset godina kasnije, u kršćanskoj inačici razotkrivanje miša dovodi do oštrog suđenja krivcu i služi kao dokaz zbog čega je došlo do prvoga grijeha. Uz to, autor primjećuje kako suprotno običajnim predajama u kojima je žena glavni krivac zbog znatizelje, Marie uvodi muški lik koji podliježe napasti. Autor se nakratko osvrće i na moguće načine prijenosa arapskih pripovijedaka do Engleske te prilaže brojne originalne i prevedene inserte iz svih navedenih priča. Na kraju dodaje priču o mišici iz kudjelje, u kojoj mišica ima dodatnu ulogu simboliziranja ženskoga spolnog organa.

Cătălina Gîrbea priložila je rad *Royauté et chevalerie céleste à travers les romans arthuriens (XII<sup>e</sup>-XIII<sup>e</sup> s.)* [Nebesko kraljevstvo i viteštvo u arturijanskim romanima (XII.-XIII. st.)] (109.-134.). Rad je podijeljen u četiri poglavlja: Sveto kraljevstvo i poimanje svijeta u Ivana Salisburyskog; Sveto kraljevstvo u arturijanskom svijetu; Nebesko viteštvo i templarska ideologija; Nebesko viteštvo i

izranjanje individualne svijesti u *Queste del Saint Graal*. Autorica raspoznaje dva modela posrednika između Boga i svijeta. Arturijanski kralj postaje pravno javna osoba, čuvar zakona i time središnji posrednik svijeta (prema modelu *Policraticus* Ivana Salisburyskog iz oko 1159. god.). S druge se strane u dijelu *Queste del Saint Graal* pojavljuju nebeski vitezovi, koji ne podilaze (iako se ne suprotstavljaju kralju) kraljevskoj dominaciji – jer su izravno odgovorni papi – nego organiziraju vlastiti sustav vrijednosti kao alternativu kraljevskome modelu. Autorica dolazi do zaključka da, unatoč pravnom i državnom ustrojstvu svijeta u XII. stoljeću, na vrhu kojega transcendentno vlada kralj, kroz arturijanski model nebeskih vitezova izranja (u početku teoretski, a potom, nakon utemeljenja templarskog reda, i u praksi), svijest o ulozi pojedinca u svijetu. Novi sustav ipak nije savršen, jer se tada gubi sva koherentnost državnog ustrojstva: vitez djeluje sam za sebe, a ne u interesu cijelog svijeta. Autorica potkrjepljuje svoja razmišljanja djelovanjem pojedinih vitezova (Meleagant, Robert de Boron, Yvain, Parsifal, Gauvain, Lancelot i drugi), uspoređujući ih s crkvenim tekstovima (Ivan Salisburyski, Sveti Bernard).

Kao prilog iz područja povijest umjetnosti, Katalonka Marisa Melero Moneo napisala je rad *La propagande politico-religieuse du programme iconographique de la façade de Sainte-Marie de Ripoll* [Političko-vjerska propaganda ikonografskog programa pročelja Sainte-Marie iz Ripolla] (135.-157.). Autoričina analiza podijeljena je u tri poglavlja: Ikonografski ciklusi pročelja iz romaničke opatije sv. Marije u Ripollu (Gerona). Dosadašnja razmatranja i novi privremeni doprinosi; Svrha i značenje programa pročelja iz Ripolla: nova čitanja kroz svijetlo nekoliko povijesnih činjenica; Kronologija. Autorica na početku identificira prikazani ciklusi s pročelja crkve: Abel i Kain, mjeseci, Nabukodonozor, Egzodus, Samuel i Knjiga Kraljeva (David, a potom Salomon). Može se pretpostaviti da su među likovima uprizoreni i tadašnji mještani, predstavnici države i Crkve (grof Rajmund Berengar IV., te opat Gaufred), životi sv. Pavla i Petra kao sastavnice Novog zavjeta (prema Djelima apostolskim te nekim apokrifnim tekstovima), te ciklus Apokalipse. S jedne strane, ikonografija prenosi poruku o mogućnosti otkupljenja pojedinaca (kreće se od Abela i Kaina, a završava se s Kristovim navještenjem). S druge, političko-vjerske strane, poruka se u prenesenom smislu odnosi i na borbu kršćana protiv muslimana (kad bitke uprizoruju kako Bog pomaže narodu u pobjedi): Rajmund IV. je zauzeo Tortosu 1148. i Leridu sljedeće godine, uz Božju pomoć. S vjerske strane, prikaz Boga koji daje ploče Zakona Mojsiju, te Petra koji također prima Zakon, simbolizira Crkvu koja je iznad svjetovne države i koja određuje nositelje vlasti (prema *Traditio Legis*). Autorica zaključuje da je cijela ikonografija pročelja propagandni materijal u korist oslobođenja opatije od lokalne marseilleske crkve Saint-Victor, u doba crkvene reforme, zbog izravnog uključenja u papinske posjede. To se djelo može datirati oko 1158./1162. godine. Cijeli je rad popraćen s trinaest fotografija pojedinih dijelova pročelja uz analitički crtež cijelog pročelja.

O ulozi mirisnih biljaka i voća kao metaforičkih sredstava raspravlja Virginie Minet-Mahy u radu *Études des métaphores végétales dans trois commentaires sur le Cantique des Cantiques* (Origène, Apponius, Bernard de Clairvaux) [Studija o biljnim metaforama prema tri komentara Pjesme nad pjesmama - Origen, Aponije, Bernard iz Clairvauxa] (159.-189.). Autorica zastupa mišljenje da trojica navedenih kršćanskih mislilaca rabe starozavjetne citate Pjesme nad pjesmama u svojim djelima kako bi čitateljima ponudili tumačenje kršćanskih misterija (pasija, otkupljenje i uskrsnuće), poistovjećujući muža i ženu s Kristom i Crkvom. Temeljni argumenti njihovih tumačenja su u korištenju mirisnih biljaka (mirta, ljiljan, aloa, cedar i dr.) i voća (prvenstveno jabuka), jer u Svetom pismu one imaju višeznačni smisao. Povezujući spomen tih biljaka iz Pjesme nad pjesmama s onima iz Starog i Novog zavjeta, ti autori nastoje potaknuti svoje štovatelje na novu interpretaciju Pjes-

me nad pjesmama kao vodiča prema dubljem smislu povezanom s kršćanskim naukom. Nadalje, razmatrani autori nastoje potaknuti kršćane da sami pronađu razna semantička značenja svake evocirane riječi i rečenice. Rad je, nažalost, napisan bez jasnije i sustavnije logičke organizacije i obiluje čestim ponavljanjima tako da se čitatelj gubi u autoričinu kazivanju. Ipak, na kraju je rada priložena tablica u kojoj su dosljedno uspoređeni odlomci o biljkama iz Pjesme nad pjesmama s njihovim spomenom u djelima trojice autora.

*Le «crâne qui parle»: du motif aux récits. Vertu chrétienne et vertu poétique* [“Lubanja koja govori”: od motiva prema pripovijetkama. Kršćanska vrlina i pjesnička vrlina] (213.-231.) rad je Claudija Galderisija. Autor na početku prikazuje tri narativne kategorije u kojima lubanja govori: 1) lubanja uzrokuje smrt živog čovjeka koji ju je natjerao da progovori; 2) prosvjetljeni čovjek (pustinjač, prorok, svetac, Isus) uzrokuje “uskrsnuće” lubanje (koja je bila grješnik samim time što nije bila pripadnik iste vjere, te joj preobraženjem osigurava mjesto u raj); 3) lubanja prosvjetljuje živog čovjeka o tajnama koje su njemu inače nedostupne i svatko se potom vraća u svoj svijet. Analizirajući tu problematiku, autor je prikupio razne folklorne i druge primjere tih motiva, od afričke predaje preko vjerskih bajki i pripovijedaka raznih vjeroispovijesti (*Život otaca, Legenda o Trajanu, Pripovijest o lubanji i kralju*, itd.). Nadalje se, uz brojne citate, razjašnjava o kojoj je kategoriji riječ i kako su se te tematike proširile i kontaminirale u citiranim literarnim djelima. Autor završava s analizom referentne iluzije nasuprot narativnom realizmu u anonimnoj pripovijetci *Poganimin* u kojoj je sveti čovjek spasio dušu mrtvog Saracena svojim molitvama i suzama. Njezina je moralna pouka sljedeća: ljudi, ponajprije pogani, odnosno pripadnici drugih vjera, najprije doživljavaju život kao naslijeđe Adama i Eve, a potom, preobrativši se na kršćanstvo, pozvani su da ponovno žive životom Krista koji vodi k vječnom spasenju. Anonimni autor je preko svojega subjektivnog pjesničkog pogleda uspio spojiti kršćansku simboliku s fikcijskim realizmom.

O političkoj ideologiji opata Sugera i njegovu djelovanju raspravlja Françoise Gasparri u *La politique de l'abbé Suger de Saint-Denis à travers ses chartes* [Politika opata Sugera iz Saint-Denis preko njegovih povelja] (233.-245.). Rad se odnosi na djelovanje srednjovjekovnog intelektualca Sugera (1081.-1151.) u razdoblju prije nego što je postao opat opatije Saint-Denis. Autorica najprije utvrđuje da su svi sačuvani spisi, njih dvadesetak, djelo Sugera, bilo da ih je pisao sam ili pak netko drugi, jer se u njima jasno raspoznaje njegov stil pisanja i korištene formulacije. Autorica potom nastavlja sa sadržajnom analizom poslanih pisama te razmatra njihove primatelje. Iz priložene je dokumentacije vidljivo da je taj redovnik imao razne političke ciljeve: vratiti krunidbu kraljeva u Saint-Denis umjesto Reimsa, ustanoviti proslavu rođendana kralja Dagoberta, osnažiti svoju diplomatsku karijeru pri Svetoj stolici, te podići status kralja na stupanj “cara u svom kraljevstvu”, a kraljevstvo u status suverene države. Sve mu je uspjelo osim povratka krunidbe u opatiju; no, umjesto toga je odlučeno da će svi daljnji kraljevi biti sahranjeni u Saint-Denisu: postao je kraljev namjesnik tijekom njegova odlaska u križarski rat, te je dao sagraditi veću opatiju uz pomoć privatnih fondova vjernika i kraljevsku potporu, a potom je imenovan i opatom Saint-Denisa.

Laurence Aventin je priložila studiju iz područja povijesti umjetnosti naslovljenu *Des images au service de la parole. Le programme iconographique des ambons de Rosciolo, Moscufo et Cugnoli* (Abbruzzes, 1157-1166) [Slike u službi riječi. Ikonografski program propovjedaonica iz Rosciola, Moscufo i Cugnolija] (301.-326.). Pri izradi reljefnih štukatura nad propovjedaonicama (ambon) u crkvama u mjestima Rosciolo (1157.), Moscufo (1159.) i Cugnoli (1166.) u talijanskoj pokrajini Abruzzo, sudjelovali su članovi jedne te iste radionice, one majstora Roberta, oca Rogera i pomoćnika Nikodema. Neobičajene liturgijske scene i prizori koji su prikazani potakli su autoricu da razmotri

njihovu namjenu i razdoblje postojanja takva ikonografskog programa. Rad je podijeljen na pet poglavlja: Ukras stalaka za čitanje, Liturgijske scene i prizivanje misnog rituala, Svete figure – život savršenih bića, Povijest Jone, povijest Davida: *virtus* Božje riječi i prizivanje Kristove žrtve, *O lata saeculi via*. U Abbruzzu se svećenstvu čvrsto preporučivalo da ima jaku moralnu i duhovnu odgovornost prema vjernicima, jer njihov život i djelovanje trebaju biti pouka i uzor. Stoga se smatralo kako je propovjedaonica poput svetog brda, amblemsko mjesto evanđeoskog propovijedanja i navještenja uskrnuća, to je mjesto Riječi koju je Krist prenio. Kada se, dakle, autorica osvrće na analizu prikazanih scena, koju pokrjepljuje s dvanaest fotografskih detalja i s citatima ugraviranim na raznim lokalnim propovjedaonicama, zaključuje da je ikonografski program u tom prostoru tijekom jednoga kratkog razdoblja bio namijenjen prvenstveno kao didaktičko sredstvo svećenicima a manje vjernicima, nastao pod utjecajem učenja redovnika iz Monte Cassina. Ukrašene propovjedaonice su poslije promijenile izgled i time se takav program ugasio jer više nije bio svrshodan.

*Les autels portatifs et leurs inscriptions* [Prenosivi oltari i njihovi natpisi] (327.-352.) rad je Roberta Favrea. Autor razmatra, stoljeće po stoljeće, natpise, svojstva i kontekst brojnih sačuvanih prenosivih oltara iz sjeverne Europe (Bamberg, Berlin, Brunswick, Bruxelles, München, Köln, London, Liege, itd.) u svrhu raspoznavanja razvoja obrađenih tema. Prvi prenosivi oltari su iz VII. stoljeća, a njihovi natpisi sadržavali su ime donatora, postojanje relikvija i posvetu kao podsjetnik. U XI. stoljeću, natpisi komemoriraju slavni križ, hvale presvetog Boga, podsjećaju na Kristov život, citiraju glavne vrline i rajске rijeke. U XII. stoljeću uočava se povratak Starog zavjeta, proroka i apostola, Crkve i Sinagoge, te inzistiranje na realnosti transsupstancijacije kao posljedica Berengarove rasprave. U XIII. stoljeću velike serije prenosivih oltara više se ne izrađuju.

Posljednji izvorni znanstveni rad ovoga godišta časopisa je *Réalités et figures: la plainte, la joie et la colere dans le chant aux XII<sup>e</sup>-XIII<sup>e</sup> siècles* [Stvarnosti i figure: žaljenje, radost i ljutnja u pjevanju XII.-XIII. stoljeća] (353.-380.) Gérarda Le Vota, iz područja muzikologije. Razmatra se problematika uglazbljivanja triju snažnih emocija putem triju različitih pjesničkih žanrova: gregorijanskog *lamentatio*, trubadurskog *joi* (strast i radost) s muškog i ženskog stajališta, te ljutnje u lirskom pjevanom pjesništvu. Pri tome se autor paralelno koristi književnim citatima vjerskih, trubadurskih i lirskih pjesama koje povezuje sa sačuvanim uglazbljenim partiturama. Glavna su poglavlja: *Ethos*, modalno funkcioniranje i emocionalna moć, Tugovanje pred smrću, Ljubav i njezine manifestacije u pjesmi trubadura, Ljubavna radost i tugovanje u žena u XII. i XIII. stoljeću, Izraz ljutnje u pjevanom lirskom pjesništvu, te Zaključak. Autor zaključuje da zbog proturječnih pristupa i nestandardiziranih načina izražavanja, povjesničari glazbe i dalje nemaju jasnu sliku o načinu doživljavanja emocija u srednjem vijeku, dok suvremeni glazbenici još tragaju za ispravnim načinom izvedbe tih partitura.

Uz rasprave, *Zbornik* sadrži i rubriku *Mélange*, u kojoj su u ovom godištu objavljena dva priloga. U br. 183 objavljen je rad Thomasa Creissena *Architecture religieuse et politique. A propos des mosaïques des parties basses de l'abside dans la cathédrale de Cefalu* [Vjerska i politička arhitektura. Prema mozaiku u donjim dijelovima apside u katedrali Cefalu] (247.-263.). Članak je podijeljen u pet poglavlja: Katedrala iz Cefalu: interpretacija spomenika; Mozaici iz apside; Mozaički program katedrale iz Cefalu. Stanje spoznaje; Dvanaest likova iz donjeg dijela apside; Zazivanje Duhova u Cefalu. Autor najprije podsjeća na političke okolnosti u doba izgradnje katedrale u XII. st.: to je prvo veliko vjersko gradilište uspostavljeno u doba Rogera II., a nakon što su Normani preoteli Siciliju Saracenicima; istodobno se podsjeća da je Sicilija i nadalje pod utjecajem Bizanta. Potom se govori o

na heterogenosti arhitektonskog i ikonografskog izgleda crkve, koja je dovršena tek u XIII. stoljeću, nakon smrti naručitelja. Slijedi osnovna ideja vodilja koja se usredotočuje na mozaičke prizore donjih dijelova apside, a autor nudi njihovu novu interpretaciju, prilažući uz to i pet ilustracija. Dosadašnje su teorije pretpostavljale da je dvanaest prikazanih likova predočivalo dvanaest apostola, no zbog specifičnosti razdoblja i prostora u kojima su mozaici napravljeni te po načinu na koji su ti likovi raspoređeni oko središnje prozorske osi, autor predlaže da se slika protumači kao prikaz Duhova. U tome bi se prepoznala želja Rogera II. da nametne novu kvalitetu kraljevskoj moći unutar zapadnoga kršćanskog svijeta, onu u kojoj se raspoznaje snažni utjecaj bizantinske ili islamske tradicije.

U rubrici *Mélange* (u br. 184) nalazi se rad Élise Gebsbert *Les jardins du Moyen Âge: du XI<sup>e</sup> au début du XIV<sup>e</sup> siècle* [Vrtovi u srednjem vijeku: od XI. do početka XIV. st.] (381.-408.). Krenuvši od konstatacije da su srednjovjekovni vrtovi u Francuskoj slabo razmatrani, ali da su zapravo i izvori za tu temu vrlo šturi, autorica nastoji u što više tekstova pronaći spomene i raznolikost vokabulara o vrtovima, kao važnim sastavnicama srednjovjekovnog pejzaža. Zahvaljujući brojnom i raznovrsnom fondu riječi, moguće je razlikovati više vrsta vrtova te je stoga rad podijeljen na sljedeća poglavlja: Srednjovjekovni vokabular o vrtu (polisemijski pojmovi; pojmovi koji isključivo označuju vrt, bez obzira na njegovu funkciju; pojmovi koji se odnose na jednu vrstu vrta); Ruralni vrtovi, gradski vrtovi: vrt u srednjovjekovnom pejzažu (vrtovi u gradskoj sredini; vrtovi u ruralnoj sredini); Uređenje i sastavnice vrtova (različiti tipovi vrtne ograde; aleje i prostori sadnje; voda i vrt); Uresni vrt (uređenja i osobite sastavnice uresnog vrta; flora u uresnom vrtu). Autorica zaključuje da vrtovi imaju važnu ulogu u kršćanskoj mitologiji (Edenski vrt, Zemaljski raj), te da se njihova simbolika nije odviše razvijala odnosno mijenjala tijekom cijeloga srednjeg vijeka, pa je tako imala isto značenje i u kasnijim stoljećima (XIV. i XV. st.), za koje je sačuvano više podataka.

U rubrici *Chronique* autorica Florence Moly Mariotti opisuje studijski dan održan 14. studenog 2002. na Scuola Normale Superiore u Rimu pod naslovom *Résidences papales et cardinales a Rome entre le XII<sup>e</sup> et le XV<sup>e</sup> siècle* [Papinske i kardinalske rezidencije u Rimu između XII. i XV. st.] (295.-297.). Prikazano je svih deset izlaganja koja su se vodila na spomenutu temu.

Uz postojeće rubrike u ovom godištu *Zbornika* nalazi se i uobičajena rubrika *Comptes rendus* (Prikazi) u kojoj je objavljeno ukupno 46 prikaza i ocjena.

Sabine Florence Fabijanec